

Overtro og underværker

- et opgavehæfte om medicinske urter
og Mikkel Væver

Overtro og underværker
- et opgavehæfte om medicinske urter
og Mikkel Væver

Af Henrik Majlund Toft

Udgivet af Forlaget Friskolen i Gjerrild,
som en del af projektet Læringslunden.
Hæftet ligger også til download på skolens hjemmeside.

Hæftet er sat med Ariel.

Opsætning: Henrik Majlund Toft

Koncept, tekst og tegninger © Henrik Majlund Toft.

Foto: CC3.0, CC4.0 (wikipedia.com), (Google Art Project),
digitale scanninger af Flora Danica (www5.kb.dk/images).

Tegning af Mikkel Væver er gengivet med tilladelse fra
Nørre Djurs Egnarkiv.

Forsidetegning ©Norrøn.

1. Udgave, 1. oplag, 2025.

ISBN: 978-87-976013-2-7

Udgivet med støtte fra:

By-, Land- og
Kirkeministeriet

Indholdsfortegnelse:

Opskrift på held og lykke	side	4
Opgavebeskrivelse	side	8
Blomster og digte	side	10
Opgavebeskrivelse	side	14
Samtalespørgsmål	side	15
Lærervejledning	side	16

Opskrift på held og lykke

Baggrund

Vi har som mennesker altid interesseret os for planter. For at undersøge hvilke planter i naturen, der kan spises. Eller for at undersøge om planten kan anvendes som medicin til at kurere sygdomme. I kunst har særlig blomster altid været et yndet motiv for deres smukke farver og skønne former.

I denne øvelse skal du opfinde en kageopskrift, hvor der indgår blomster og urter, som du finder i Læringslunden. Derefter skal opskriften skrives ned og udsmykkes med tegninger.

Vi bruger urter og krydderier i mad og kager. Både for deres smag og helbredende virkning. Den tyske nonne, forfatter, biolog, læge, mystiker og komponist Hildegard af Bingen, der levede fra 1098 til 1179, har en opskrift på småkager med krydderier, der styrker kroppen og renser sjælen.

Hildegard mente at mad kunne kurere sygdomme og pleje helbredet. I sit store værk "Physica" fra 1153, har Hildegard beskrevet mere end 200 planter og deres medicinske effekt. Det er også i "Physica" at man kan læse opskriften på Hildegards småkager. Læg mærke til hvordan Hildegard beskriver effekten af de forskellige krydderier:

"Muskatnød giver god varme og har en balanceret effekt. Når en person spiser muskatnød, åbnes vedkommendes hjerte, dømmekraften styrkes, og personen kommer i balance. Tag muskatnød og en tilsvarende mængde kanel og en smule nelliker og knus dem. Lav så små kager af det sammen med speltmel og vand. Spis dem ofte. Det vil mildne bitterhed i hjertet og tankerne, åbne dit hjerte og dine svækkede sanser, og gøre dig glad. Det renser dine sanser og bringer dine væsker i balance. Det får blodet til at flyde naturligt i din krop og gør dig stærk."

- Hildegard von Bingen

HILDE GARDIS a Virgin Prophetess, Abbess of
St Rvperts Nunnerye. She died at Bingen A^o Do:
1180. Aged 82 years.

W. Marshall sculpsit.

Gravering af William Marshall (1617-1649) "Den tyske abedisse og læge Hildegard af Bingen".

Medicinske urter og overtro

Hildegard fik sin viden om medicinske urter fra sit arbejde som nonne. I klostrene havde man et infirmeri, der var et slags hospital, hvor folk søgte hen for at blive helbredt. Hildegards praktiske erfaringer kombinerede hun med sin religiøse tro og folkeviden om plantemedicin.

I klostrene fandtes biblioteker, hvor man havde nedskrevet viden om behandling med urter. De var altså både en slags forsknings- og behandlingscentre. Klostrenes funktion som hospitaler fortsatte langt op i middelalderen. Derfor kalder man det også for klostermedicin.

Klostermedicin er baseret på planter og urter, man selv kan dyrke og høste. Det kræver stor viden og erfaring. Da man kender ikke mængden af det virksomme stof i planter i deres naturlige form, gør det dosering meget svært. Indholdet afhænger nemlig af, hvor planten vokser, på hvilken årstid den høstes, dens genetik osv.

I dag indgår aktive stoffer fra planter i meget af den medicin, vi anvender. Ofte produceres det virksomme stof kunstigt. Samtidig er det muligt nøjagtigt at bestemme indholdet af det medicinsk aktive stof.

På Sostrup slot har der været en medicinsk urtehave. Mange af planterne kan du også finde i Læringslunden, hvor et lille skilt fortæller, hvad planten virker imod.

I folketroen finder man ofte beskrivelser af, hvordan man kan påvirke omstændighederne i et menneskes liv med planter og urter. Som for eksempel i folketroens beskrivelse af Iris:

“De tre prikker i blomsten symboliserer visdom, tillid og sympati og bruges til at indgyde disse evner i en person. Bær altid et stykke af roden i lommen, så bliver du rig. Hvis roden ligger i et pengeskab eller pengekasse, øger det omsætningen.”

- Annemette Olesen “Hekseurter og folketro”.

Man har altså tolket de tre prikker i blomsten psykologisk. Ligesom den effekt Hildegard beskriver i sin opskrift på småkager, der forbedrer dømmekraften og skaber mental balance.

I dag ved vi, at vores liv påvirkes af andre faktorer. Men som små ritualer, der hjulpet mennesker til at fokusere på det, de ville opnå, hjælper det ganske givet til at skabe en positiv forandring.

Flora Danica: *Iris siberica*, 1770. Findes også vildtvoksende i Gjerrild, og findes også i Læringslunden.

Opgavebeskrivelse:

Du skal lave en opskrift på småkager. I opskriften skal indgå blomster, krydderurter eller planter, som du finder i læringslunden. Du skal selv finde på hvilke egenskaber, de blomster, krydderurter eller planter, der indgår i din opskrift, har.

Egenskaberne, du finder på, skal have relation til dig eget liv. Hvis du går til dans kan det være, at du får bedre rytme og smidighed, hvis du spiser småkagerne. Eller de forbedrer dit syn og dermed boldøje, så du bliver bedre til fodbold.

Som inspiration kan egenskaberne deles op i tre kategorier:

- 1) Kroppen - om småkagerne helbreder, forbedrer din fysik eller andet
- 2) Psyken - om man bliver glad, sur eller ked af det
- 3) Livsomstændigheder - om man bliver lykkelig, får held i spil eller kærlighed

På den modsatte side kan du finde inspiration til en opskrift på småkager. Du må gerne kopiere opskriften. Hvis du selv kender en opskrift på kage eller småkager, må du også gerne bruge den. Opskriften skal kunne bages.

Når du har lavet dit opskrift, skal du tegne den. Tegningen skal være udsmykket med de blomster, krydderurter eller planter, som indgår i din opskrift.

I kan bage opskriften i skolen, eller derhjemme. Kagerne kan I for eksempel servere, hvis I laver fernisering på jeres opskrifter.

Småkager med timian

Ingredienser:

125 gram smør

125 gram sukker

Revet skal og saft
fra en citron

1/2 tsk tørret timian

1/2 tsk bagepulver

125 gram hvedemel

- 1) Tænd ovnen på 175 grader.
- 2) Pisk smør og sukker sammen.
- 3) Tilsæt skal og saft af citron.
- 4) Bland timian, hvedemel og bagepulver og rør det i.
- 5) Form små toppe og sæt dem på bagepapir.
- 6) Bag i cirka 15 minutter.

Blomster og digte

Baggrund

Mikkel Væver var digter og tegner. Han blev født i 1853 i Gjerrild, og døde, 26 år gammel, i 1879. Det siges at Mikkel Væver aldrig kom uden for Gjerrild i løbet af sit liv. Men det var ikke så usædvanligt dengang, fordi det var besværligt at rejse.

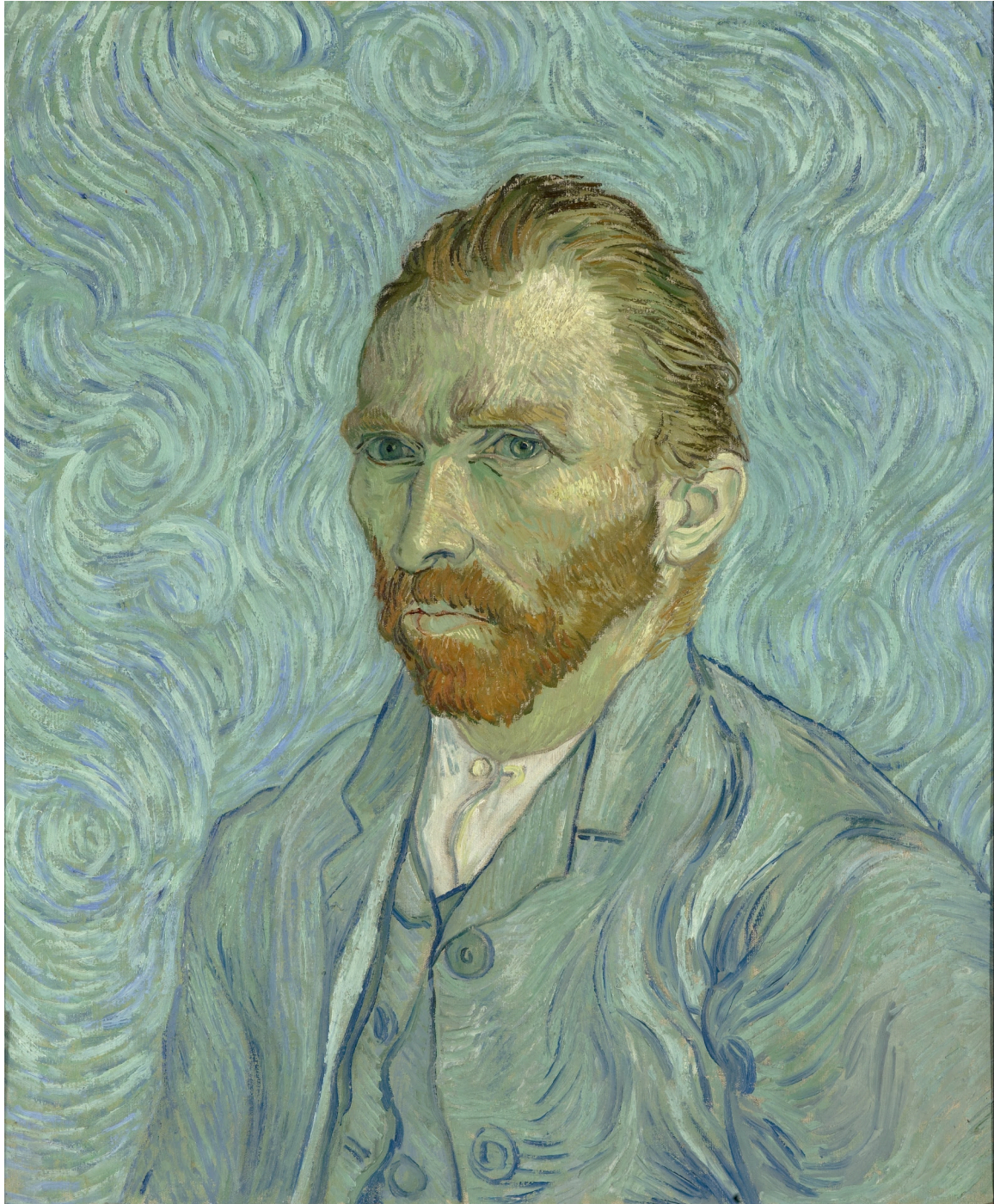
Mikkel Væver blev født med lammelse. Mere præcist findes det ikke beskrevet i de kilder, vi har. Bortset fra at vi ved, han gik med krykker, da han var dreng. Senere blev Mikkel Væver lam i kroppen, og tilbragte det meste af sin tid i sengen. Han lærte sig at tegne og skrive ved at holde sine tegneredskaber i munden. Selvom det er utrolig svært at tegne med munden, har Mikkel Vævers tegninger alligvel en flydende og organisk streg som vidner om, at hans lammelse ikke begrænsede ham i at udfolde sine kunstneriske evner. Selvom det helt sikkert har gjort det sværere.

Mikkel Vævers tegninger er naturalistiske, da motiverne er gengivet nøjagtigt og naturtro. Mikkel Væver fandt inspiration til sine tegninger i haverne omkring kirken i Gjerrild. Faktisk er Mikkel Vævers tegninger så naturtro, at det er muligt at identificere blomsterarterne på hans tegninger.

Mikkel Vævers tegninger er derfor en kilde til dokumentation af hvilke planter og blomster, der fandtes i Gjerrild i hans levetid. Selvom vi ikke kan være helt sikre på, at han kun har tegnet de blomster, han har set i Gjerrild.

Netop blomster har altid været et yndet motiv gennem kunsthistorien. Nogle forklarer det med at blomster signalerer frugt og dermed mad, hvilket jo er en betingelse for liv. Andre forklarer det med, at vi har en naturlig fascination af blomster på grund af deres smukke farver, former og symmetri. Blomster bruges også som symbol på kærlighed, svigt og død, afhængig af hvilke farver blomsterne har, og i hvilken tilstand de er afbildet.

Det er kun nogle få steder, at Mikkel Væver skriver om sig selv og sin kunst. Han bruger betegnelserne 'Lejligheds-poet' og 'Fusker ud i Tegnekunsten', når han skal beskrive sig som kunstner. Det skal nok forstås med en anelse ironi. Meget taler for at Mikkel Væver er selvlært, hvilket er med til at understrege, hvor stor en bedrift hans kunstneriske virke er.

Vincent Van Gogh, "Selvportræt", h65 cm × b54 cm, Musée d'Orsay, Paris.

Netop sygdom har været en del af mange kunstneres liv. Sygdom eller andre livsudfordringer betyder, at man bliver konfronteret med livets store spørgsmål. Kunst og digtning giver i sig selv ikke svar på disse spørgsmål. Men det er faktisk også vigtigere at stille spørgsmålene. For der findes ikke entydige svar, da vi alle er forskellige. Den hollandske maler Vincent van Gogh (1853-1890) er symbolet på den moderne lidende kunstner. Vincent Van Gogh blev aldrig anerkendt i sin levetid, og døde fattig og ensom. I dag er han en af de mest anerkendte billedkunstnere.

Lejlighedsdigte

Mikkel Væver skrev lejlighedsdigte. Det er digte, som handler om bestemte begivenheder. Begivenhederne kan være bryllupper, fødselsdage eller andre mærkedage.

Mikkel Vævers fødselsdagsdigt til Ole Nielsen og Stine Nielsen på modsatte side, er et eksempel på et lejlighedsdigt. Digtet, der er udsmykket med blomster, er formentlig beregnet til at hænge på væggen, ligesom et kunstværk. Det er et fint digt, som har en traditionel opbygning frem mod en afsluttende konklusion:

Fra Eders Børnebørn modtag
Den gave på jer Fødselsdag
Med Ønsket, at I længe maa
Med Lykke her på jorden gaa!
[Maa] Glæden stedse bo hos jer,
Saa længe som I vandre her!
Saa [at] med Fryd i Hjertets Grund
I Alderdommens Aftenstund
I mindes maa fra svundne Aar
Hver Glædesdag i Høst og Vaar
Og skue med Fortrøstning frem
Mod Evighedens lyse Hjem!

- Mikkel Væver

Særlig stedmoderblomsterne skiller sig ud på tegningen. Det er de eneste blomster i mørke og dystre farver. Måske er det Mikkel Vævers måde at fortælle at livet både er let og svært. Og at han selv ser verden fra en mere dyster side? Men der er mange måder at fortolke tegningen på. Det er oplagt at læse dynamikken mellem lys og mørke i symbolsk forstand, fordi vi kender lidt til Mikkel Vævers livshistorie.

Værket kan også tolkes som en hyldest til naturen. Blomsterkransen er formet som en cirkel, ligesom naturens processer er cykliske. Blomsterkransen kan derfor også være en hyldest til sammenhængen mellem liv og død. Hvor det ene ikke findes uden det andet.

Det gør også de blå bånd interessante. For hvad er deres funktion - er det de menneskeskabte bånd, som holder det hele sammen? Eller symboliserer båndene at mennesket binder naturen, så den ikke kan folde sig frit ud?

Og hvad vil resultatet være af en fri natur? Og hvilke rolle har naturen, når den omkranser digtet. Sprog symboliserer nemlig kultur, i modsætning til natur. Eller er blomsterkransen kun udtryk for at vi glædes over det smukke og skønne?

Mikkel Væver (1853-1879), Illustreret fødselsdagsdigt.
 Gengivet med tilladelse fra Nørre Djurs Egnsarkiv.

Opgavebeskrivelse

Skriv et digt på 8 linjer. Digtet skal være en hyldestdigt til en person, du kender. Det kan være din far eller mor, dine bedsteforældre, dine venner, eller andre, du kender.

I digtet skal du nævne en ting, du godt kan lide ved personen. Det er lidt nemmere at skrive, hvis du kan knytte det til noget, I har oplevet sammen. Tænk derfor på begivenhed, hvor det, du godt kan lide ved personen, kom til udtryk.

I digtet skal også nævne noget, du ønsker vedkommende for fremtiden. Det kan være glæde, lykke eller noget andet.

Digtet behøver ikke at rime. Men det skal være på vers. Del digtet op i to strofer. Så er det som regel også nemmere at skrive.

Når du har skrevet teksten, skal du udsmykke den med tegninger af blomster og planter, du finder i Læringslunden. Du kan lade dig inspirere af Mikkel Vævers digt på forrige side. Men blomsterne og planterne behøver ikke være udformet som en krans. Buske og træer også smukke. Dem må du også gerne tegne.

Samtalespørgsmål

- 1) Hvad er et husråd og har du prøvet et?
- 2) Kender du en plante eller blomst der virker helbredende
- 3) Hvilke kager, kender du, som der er grøntsager i?
- 4) Har du givet blomster til en du kender og hvorfor?
- 5) Hvad er et symbol?
- 6) Kigger du først på blomsterne eller teksten i Mikkel Vævers digt?
- 7) Hvilket humør tror du Van Gogh er i på sit selvportræt
- 8) Er der kartofler i kartoffelkager, hvis du har smagt dem?
- 9) Nævn en frugt og en grøntsag, og hvilke vitaminer der findes i dem?
- 10) Er der nogen krydderurter, du særlig holder af, og har du undersøgt, hvordan de er beskrevet i folke og klostermedicin?

Lav tidsel/ *Cirsium acaule* Scop.
Flora Danica, 1794.

Lærervejledning

Dette hæfte indeholder opgaver som skal løses i Læringslunden. De baserer sig tværfaglig viden. Opgaverne skal løses ved hjælp af kreative øvelser.

Hæftet er ikke et fagligt kompendium. I stedet henvises til de fagmaterialer og fagportaler, I er vant til at bruge i jeres undervisning.

Biologi og botanik er omfattende emner. Opgaverne er designet, så de kan udføres under et besøg i Læringslunden uden den store forberedelse.

Opgavehæftet kan også være en anledning til at arbejde med temaerne i et længere forløb. Desuden kan særlig opgaven om Mikkel Væver være en god anledning til at tale om omsorg, sårbarhed, velfærdsstat og kunst i bred forstand.

Digtet kan med fordel være skrevet før besøget, så besøget handler om at opleve og læse om urter og krydderurter i Læringslunden.

Vi henviser også til www5.kb.dk/images, hvor den digitaliserede udgave af Flora Danica findes. Billederne kan frit bruges i en collage, og er en god anledning til at tale om oplysningstiden og dens ideer.

Klostermedicin er også en god anledning til at tale om videnskab og verdenssyn. Og hvordan de gensidigt påvirker hinanden. I dag, med klima- og biodiversitetskrisen, går man fra silotænkning til systemetisk tænkning, fordi kriserne handler om hvordan elementer i de økologiske systemer gensidigt påvirker hinanden. Det ændrer også den måde, vi opfatter naturen på. Og selvfølgelig også videnskaben om naturen, der begynder at have et mere holistisk blik på naturen.

Der er plads til at spise madpakker, og adgang til toiletter enten på friskolen eller i laboratoriet. Hvis I tænder bål, skal I sørge for at alle gløder er slukket, før I forlader læringslunden. I skal også rydde op efter jer.

God fornøjelse!

